

УДК [657+657.6]:658.15

Гудзенко Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки
Вінницького національного аграрного університету

Шевчук О.Д.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту та державного контролю
Вінницького національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND CONTROL IN ENSURING ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Розглянуто необхідність поглибленого дослідження економічної безпеки на мікрорівні, виділено фактори, що впливають на стабільність роботи підприємства. Високий рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання полягає в гарантуванні йому максимально ефективного і стабільного функціонування тепер та в майбутньому. Суб'єктами економічної безпеки з окремих підприємств, а об'єктами – їхні економічні інтереси. Виділено основні цілі забезпечення економічної безпеки підприємства в частині бухгалтерського обліку, окреслено завдання облікової політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки. Розглянуто особливості внутрішнього контролю як складника облікової політики щодо уникнення можливих ризиків та загроз діяльності підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, облікова система, облікова політика, контрольні процедури, внутрішній контроль.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрена необходимость углубленного исследования экономической безопасности на микроуровне, выделены факторы, которые влияют на стабильность работы предприятия. Высокий уровень экономической безопасности субъекта хозяйствования заключается в гарантировании ему максимально эффективного и стабильного функционирования в настоящее время и в будущем. Субъектами экономической безопасности выступают отдельные предприятия, а объектами – их экономические интересы. Выделены основные цели обеспечения экономической безопасности предприятия в части бухгалтерского учета, задания учетной политики, направленные на обеспечение экономической безопасности. Рассмотрены особенности внутреннего контроля как составляющей учетной политики относительно избежания возможных рисков и угроз деятельности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, учетная система, учетная политика, контрольные процедуры, внутренний контроль.

ANNOTATION

The need of an in-depth study of economic security at the micro level is considered, the factors influencing the stability of work of the enterprise are allocated. High level of economic security of the enterprise consists in providing it with the most effective and stable functioning now and in the future. The subjects of economic security are the separate enterprises, and the objects are their economic interests. The main objectives of ensuring the economic security of the enterprise regarding accounting are allocated; the problems of accounting policies aimed at providing economic security are defined. Features of internal control as one of the components of accounting policy on prevention of possible risks and threats of activity of the enterprise are considered.

Key words: economic security, financial safety, registration system, accounting policies, control procedures, internal control.

Постановка проблеми. Господарська діяльність будь-якого підприємства незалежно від галузевої приналежності, розміру та особливостей організації завжди супроводжується різними загрозами щодо його функціонування. Ці загрози різноманітні та можуть проявлятися в економічній, фінансовій, виробничій та інших сферах, що супроводжують господарський процес. Головним завданням (метою) створення підприємства є забезпечення стабільної прибуткової діяльності, що можливо лише за умови уникнення або нейтралізації ймовірних загроз. Досягнення поставленої мети передбачає насамперед налагодження дієвої системи управління процесами, які залежать від впливу невизначеностей, що ускладнюються зменшенням державної підтримки та необхідністю забезпечення власними силами стабільного розвитку.

У перекладі з грецької «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто безпека – це такий стан суб'єкта, за якого ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менша за певний інтервал [1]. Економічна безпека – це вміння управляти економічним розвитком підприємства. Переважно таке управління реалізується через систему інформаційного забезпечення, однак безпеку не варто обмежувати одним лише захистом економічної інформації та прирівнювати до комерційної таємниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «економічна безпека» вперше почав використовуватися за кордоном. Її сутність з економічної позиції розглядали такі вчені, як Е. Ласло, А. Маслоу, Р. МакЕлвейн, Р. Міллер, П. Самуельсон, Т. Уоткінс, Е. Чен, Б. Шиллер. У сфері бухгалтерського обліку та контролю питання захисту облікової інформації знайшли своє відображення в наукових працях: В.П. Бондаря, Ф.Ф. Бутиця, Б.І. Валуєва, В.В. Євдокимова, М.Д. Корінька, М.Ф. Кропивка, Я.Д. Крупки, О.В. Олійник, В.О. Осмятченка, О.І. Паламарчука, М.С. Пушкаря, М.Г. Чумаченка, Шигун М.М.

Однак переважна більшість науковців обмежують свої дослідження економічної безпеки комерційною таємницею та захистом економічної інформації. Лише окремі автори досліджують економічну безпеку комплексно, адже стабільність діяльності залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів. Тому комплексне дослідження економічної безпеки та можливість її забезпечення і підтримання надзвичайно важливе для будь-якого підприємства. Насамперед варто виокремити основні фактори, на які підприємство може впливати для забезпечення своєї економічної безпеки.

Особливого значення набуває проблема організації бухгалтерського обліку та контролю у формуванні системи економічної безпеки підприємства щодо забезпечення управління обліковою інформацією для прийняття управлінських рішень та належного рівня захисту майна підприємства від прояву негативних факторів, адже економічна безпека є основою раціональної поведінки в умовах ринкових ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «економічна безпека» в сучасних умовах господарювання з урахуванням факторів, що зумовлюють процеси управління, набуває дещо іншого значення. Головна мета системи економічної безпеки суб'єкта господарювання полягає в гарантуванні йому максимально ефективного, а також стабільного функціонування тепер та високого рівня розвитку в майбутньому. Найбільш важливими факторами, які впливають на економічну безпеку підприємства, є досконалість законодавчої бази, системи оподаткування, участь суб'єктів господарювання у роботі міжнародних ринків, інвестиційна привабливість певного регіону та держави загалом. Насамперед економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже вона базується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Концепція багаторівневої економічної безпеки підприємства дасть змогу передбачати зовнішні загрози підприємству та уникати їх [2].

У сучасних умовах господарювання та розвитку вітчизняної економіки актуальними є дослідження саме макроекономічних аспектів концепції економічної безпеки.

Термін «економічна безпека» надзвичайно широкий та багатогранний. Його трактування та змістове наповнення змінюється разом зі змінами економічного середовища функціонування підприємства. Найбільш поширеними визначеннями, які вживаються в нормативних документах та у практичній діяльності, є такі: безпека – це відсутність загрози, збереженість, надійність, тобто відсутність будь-яких загроз особі, суспільству, державі [3, с. 8]; безпека – це стан відсутності небезпеки – одна з найважливіших потреб суб'єктів [4].

З часом у трактуванні поняття «економічна безпека» стала переважати думка, що зміст еко-

номічної безпеки віддзеркалює стан діяльності підприємства, який дає змогу уникнути впливу несприятливих зовнішніх факторів. У результаті такого бачення економічну безпеку підприємства почали розглядати дещо ширше, а саме як можливість досягнення певного рівня стійкості в несприятливих умовах, які спричиняються розвитком зовнішнього середовища, незалежно від характеру її впливу на господарську діяльність [1].

Суб'єктами економічної безпеки є окремі індивіди, соціальні групи, колективи, держава. Об'єктами економічної безпеки є їхні економічні інтереси. Отже, цілком обґрунтованим є висновок про те, що економічна безпека за своєю суттю виражає відношення із захисту інтересів суб'єктів національної економіки в умовах невизначеності та небезпеки.

Можна виділити рівні організації суб'єкта економічної безпеки (індивіда, домогосподарства, місцевого господарства, регіонального господарського комплексу, національної економіки тощо), а також рівні організації середовища безпечного функціонування та розвитку (нано-, мікро-, мезо-, макро-, мегасередовище) [5].

У зв'язку з трансформацією економічних відносин, що спричинило появу нових для нашої держави форм власності та організаційно-правових форм організації підприємства, для діяльності більшості підприємств суттєво змінився підхід до поняття «безпека». Зміст цього поняття з виміру, підпорядкованого раніше в основному державним інтересам, переходить у вимір реальної економіки, стосуючись нижчих рівнів: регіону та його підприємницьких структур – підприємств, банків, корпорацій [6]. У сучасних умовах господарювання підприємство як система відкритого типу функціонує у складному економічному середовищі, яке характеризується постійною динамікою та нестабільністю. Це середовище змушує управлінський персонал швидко адаптуватися до нових умов, вимагає знання принципів розвитку та впровадження нових методів існування у ринковій економіці, врахування чинників нестійкості та невизначеності економічного середовища.

Вивчення сутності цього поняття в історичному аспекті дає підстави сформувати такі висновки:

- трактування поняття економічної безпеки виходить з того, що система економічних відносин має власний потенціал самооновлення, самоорганізації і саморозвитку у взаємодії із зовнішнім середовищем її існування. Величина цього потенціалу індивідуальна і вимагає оцінювання з метою визначення так званої «зони ризику»;

- оскільки кожній економічній системі властива невизначеність, проблема безпеки носить універсальний характер;

- економічна безпека є найважливішою системою характеристикою, а її втрата ставить

господарське життя під загрозу позбавлення цілісності, самозабезпечення;

– основною причиною руйнування економічної безпеки є ризики, тому останнім часом набуває практичного поширення впровадження ризик-менеджменту як інструменту забезпечення економічної безпеки та її підтримання на належному рівні.

Зміни, що відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищі функціонування підприємства, впливають на формування його економічної безпеки. Як правило, вони раптові, але переважно прогнозовані, тому вимагають швидкого реагування з боку керівництва підприємства з урахуванням невизначеності економічного середовища та його нестійкості. Саме швидкість реагування на внутрішні та зовнішні зміни дає змогу реалізувати конкурентні переваги підприємства та створити стабільну базу його подальшої діяльності.

Системний підхід до характеристики економічної безпеки частково пояснюється її визначенням у законодавстві: відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки» [7] економічна безпека є складовою частиною національної безпеки, її фундаментом та матеріальною основою. Тобто без стабільно працюючої економіки неможливий розвиток держави та реалізація її функцій із захисту прав та інтересів громадян, а ефективна економіка неможлива в умовах постійних соціальних конфліктів.

Складнощі у застосуванні системного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства полягають у тому, що необхідно давати економічну оцінку альтернативним варіантам проектування і реалізації певної системи заходів. Передбачається, що така система заходів повинна забезпечувати найбільш раціональне вирішення комплексу завдань із дотримання економічної безпеки певного підприємства в умовах невизначеності впливу зовнішніх і внутрішніх загроз як щодо прогнозування загроз, так і щодо можливостей їх усунення [6].

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств є індивідуальним і залежить від специфіки діяльності підприємства, системи бухгалтерського обліку та ефективності його роботи, діючої системи контролю.

Основними цілями забезпечення економічної безпеки підприємства в частині бухгалтерського обліку є [2]:

- своєчасне виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз у системі бухгалтерського обліку;
- збереження та ефективне використання ресурсів підприємства (фінансових, матеріальних, інформаційних, кадрових);
- прогресивний, незалежний розвиток підприємства.

Виходячи з вищенаведених цілей, на підприємстві необхідно вирішувати такі завдання, як:

- прогнозування та уникнення виникнення загроз економічній безпеці підприємства в частині бухгалтерського обліку;

- виявлення та захист найбільш слабких, уразливих сторін господарської діяльності підприємства;

- прийняття оптимальних управлінських рішень на підставі аналітичної інформації, що надається системі бухгалтерського обліку;

- організація оперативної взаємодії підприємства з державними органами;

- забезпечення постійного контролю за здійсненням механізму забезпечення економічної безпеки підприємства як загалом, так і в частині бухгалтерського обліку [2].

Фінансовий складник економічної безпеки підприємства може бути визначений як сукупність заходів щодо забезпечення найбільш ефективного використання капіталу суб'єкта господарювання, підвищення якості планування і здійснення господарської діяльності за всіма визначеними напрямками планування (стратегічного та оперативного), управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом, його основними й оборотними активами з метою максимізації прибутку та підвищення рентабельності господарської діяльності. В економічній безпеці окремо виділяється фінансовий складник, який передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на запобігання можливому збитку від впливу негативних подій на економічну безпеку за різними фінансово-економічними інтересами підприємства.

Фінансову безпеку підприємства можна охарактеризувати як такий його стан, коли господарська діяльність перебуває в цілковитій рівновазі (яка характеризується задовільними і стабільними показниками платоспроможності, ліквідності, значення яких в межах нормативу або вище); підприємство має достатньо ресурсів для стійкого розширеного відтворення; самостійно забезпечує достатній рівень фінансової незалежності та захищеність фінансових інтересів власників; здатне власними наявними ресурсами та можливостями протистояти небезпекам та загрозам, що приводять до фінансового збитку.

Дискусійним сьогодні залишається розмежування категорій фінансової та економічної безпеки та їх обліково-інформаційного забезпечення. Для фінансової безпеки основним джерелом інформації є фінансовий облік і складена за його принципами та правилами фінансова звітність. У такому разі найбільш змістовними джерелами інформації є щоквартальні, щомісячні або (за потреби) щоденні внутрішні звіти, за даними яких можуть бути досить швидко виявлені слабкі та сильні сторони діяльності підприємства. Фінансова зовнішня звітність потрібна для інформування про параметри діяльності підприємства, які становлять загрозу банкрутства або забезпечують інтенсивний розвиток підприємства. На основі фінансової звітності можна оцінити наявність реальної можливості відновити (або втратити) платоспроможність протягом певного періоду за всі-

ма її видами, окреслити причини фінансової нестійкості підприємства, через які підприємство погіршило показники платоспроможності. За даними балансу як форми фінансової звітності проводиться оцінка стану ліквідності активів підприємства та їхньої структури.

На основі даних фінансової звітності проводиться аналітична оцінка структури та динаміки капіталу підприємства, рівня його автономії та фінансової незалежності від позикових коштів, стану ліквідності оборотних коштів і платоспроможності. Відповідному аналізу підлягає структура та напрями використання основних та оборотних засобів, рівень ліквідності запасів і дебіторської заборгованості, продуктивність праці, використання обладнання, його знос та інші аналогічні показники.

Саме фінансова та більшою мірою управлінська звітність є важливим джерелом даних для аналітичної оцінки структури і динаміки витрат, прихованих резервів економії ресурсів компанії, ступеня її орієнтації на високотехнологічні, інтенсивні шляхи розвитку.

Формування звітних даних базується насамперед на обліковій інформації, методика формування якої визначається обліковою політикою. На економічну безпеку підприємства здійснюють вплив як загальні підходи до формування облікової політики, так і методи обраної облікової політики і облікової оцінки щодо конкретних економічних об'єктів. З огляду на важливість облікової політики, її значення для забезпечення економічної безпеки її розроблення з акцентом на проблему підтримання економічної безпеки має забезпечувати вирішення таких завдань, як:

- достовірність відображення інформації у фінансовій та інших видах звітності, необхідне для всіх рівнів користувачів;
- накопичення достатньої величини коштів для підтримання технічного стану підприємства на високому рівні шляхом вибору оптимальних для різних груп об'єктів необоротних активів методів нарахування амортизації;
- страхування підприємства від небезпек і загроз втрати значної суми коштів (ризик неповернення дебіторської заборгованості, неефективний вибір методів оцінки й обліку фінансових інструментів, здійснення діяльності з високим ризиком отримання збитків);
- оптимізація системи оподаткування, обраної підприємством, там, де це можливо (коли методика ведення бухгалтерського обліку безпосередньо впливає на розмір фінансового результату для цілей оподаткування у виборі оцінки запасів тощо);
- орієнтація на досягнення бажаних показників результативності за всіма основними напрями діяльності, зокрема щодо фінансових показників, показників оцінки навколишнього середовища, стану ринку (відношень із контрагентами та конкурентами);
- рівномірне відображення в обліку доходів і

витрат (особлива увага звертається на витрати, величина яких має оцінюватися максимально точно. З цією метою облікова політика повинна передбачати можливість формування резервів, які уточнюють величину витрат та забезпечують можливість їх оптимального розподілу впродовж звітного періоду, однак у формуванні резервів важливо не допустити зайвого резервування);

- оптимізація внутрішніх бізнес-процесів і використання всіх видів використовуваних ресурсів.

Отож у розробленні чи удосконаленні облікової політики доцільно не тільки забезпечити головному бухгалтеру висвітлення підходів до відображення в обліку й звітності традиційних економічних об'єктів, а й орієнтуватися на прогноз майбутнього розвитку, забезпечення економічної безпеки і передбачити можливість формування інформації нефінансового характеру, за якою оцінюється результативність діяльності підприємства, окреслити конкретні методи обрахунку. Відповідні показники можуть бути деталізовані у додатку до Наказу про облікову політику в довільній формі або зафіксовані в іншому локальному акті.

Облікову політику підприємства сьогодні можна розглядати як один із найбільш ефективних інструментів інформаційної облікової системи, який може використовуватися в господарській діяльності з метою підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Але, незважаючи на резерви та можливість облікової політики, досить багато підприємств не використовують її повною мірою, при цьому приділяють недостатньо уваги потенційним можливостям облікової політики щодо її впливу на фінансову безпеку підприємства та інші складники стабільного розвитку.

Облікова система кожного конкретного підприємства залежить від його облікової політики, яка може суттєво відрізнитися між двома схожими за розмірами і видами діяльності підприємствами. Адже загальновідомо, що саме облікова політика визначає та окреслює методи ведення обліку, що будуть застосовуватися в обліковому процесі, величину доходів та витрат, активів, зобов'язань та інших об'єктів. Саме вищеперераховані об'єкти у комплексі формують економічну безпеку суб'єктів господарської діяльності. Тому вибір методів та прийомів облікової політики, правильність застосування принципів обліку щодо тих чи інших операцій важливі з теоретичної та практичної позицій.

Актуальність упровадження комплексної системи заходів з організації бухгалтерського обліку зумовлена необхідністю правильної організації облікового процесу, що здійснюється з метою збереження облікових даних для забезпечення економічної безпеки підприємства.

У частині облікової політики підприємства оптимізація облікового процесу відбувається за такими складниками, як:

- організація роботи бухгалтерської служби;
- організація та техніка ведення бухгалтерського обліку;
- організація внутрішньогосподарського контролю.

Зазначені складники організації бухгалтерського обліку відображають процес його ведення поетапно: від створення бухгалтерської служби до здійснення контролю за її діяльністю.

Головною метою контролю в системі економічної безпеки будь-якого підприємства є проведення заходів щодо виявлення, попередження, ліквідації та профілактики негативних відхилень від наміченого курсу функціонування суб'єкта господарювання, з'ясування причин конфліктних ситуацій.

Поставлені цілі досягаються шляхом проведення попереднього, поточного та подальшого контролю залежно від обраних об'єктів перевірки.

Необхідність включення служби внутрішнього контролю до загальної системи економічної безпеки сучасного підприємства визначається посиленням конкурентної боротьби, а також збільшенням кількості фіктивних і проблемних підприємств, що викликано не тільки загальною макроекономічною нестабільністю, але й дією негативних зовнішніх чинників ризикованої економічної політики, відсутністю стратегічного планування господарської діяльності, недостатньо кваліфікованим управлінням підприємством [8].

Внутрішньогосподарський контроль як інструмент забезпечення економічної безпеки повинен виконувати такі завдання, як:

- перевірка законності та запобігання вчиненням незаконних та економічно недоцільних господарських операцій під час прийняття управлінських рішень (оцінка систем обліку, контролю та економічного аналізу, виконання кошторисів, зобов'язань, прийнятої стратегії розвитку);

- усунення виявлених негативних відхилень, правопорушень під час здійснення господарських операцій;

- оцінка ступеня ефективності використання капіталу.

Економічний контроль у системі безпеки повинен здійснюватись за об'єктами, тобто за центрами відповідальності. Центром відповідальності може бути будь-яка господарююча одиниця загалом або її структурні одиниці, очолювані керівництвом.

Важливим є якісний процес моделювання методики внутрішньогосподарського контролю, що включає комплексне розроблення інформаційного забезпечення, чітке визначення мети, завдань, об'єктів та суб'єктів перевірки, методичних способів і прийомів контрольних процедур, узагальнення контрольної інформації.

Можна виділити основні зовнішні чинники, що вимагають посиленої участі суб'єктів внутрішнього контролю у процесах виявлення ри-

зиків та загроз діяльності, такі як:

- посилення макроекономічної нестабільності на світовому рівні;
- загострення вітчизняної політичної та економічної кризи;
- жорстка конкурентна боротьба між економічними суб'єктами;
- необхідність захисту комерційної таємниці;
- обмежений доступ різних категорій користувачів до фінансової інформації економічних суб'єктів;
- необхідність підвищення ступеня довіри до економічних суб'єктів з боку ділових партнерів;
- ускладнення характеру господарської діяльності підприємств;
- використання ризикової політики управління;
- суттєве ускладнення організаційної структури підприємств;
- збільшення інформаційного та професійного навантаження на працівників економічних суб'єктів;
- висока імовірність економічних злочинів з боку ділових партнерів;
- посилення суперечностей між інтересами власників господарюючого суб'єкта та його працівників [8].

Висновки. Аналіз наявних підходів до визначення категорійно-понятійного апарату системного дослідження питань економічної безпеки дав змогу розглянути цю економічну категорію у взаємозв'язку з системою бухгалтерського обліку. Під економічною безпекою підприємства розуміють збереження майна та інформації підприємства відповідно до обраної стратегії та принципу безперервності діяльності. Інформаційні системи управління підприємством, серед яких ключове місце належить системі бухгалтерського обліку, повинні організовуватися таким чином, щоб забезпечувати стратегічне і тактичне планування діяльності та унеможливити використання інформації не за призначенням, що слугуватиме основою концепції економічної безпеки підприємства.

Забезпечення фінансового складника економічної безпеки передбачає уникнення таких факторів, як ухилення від сплати податків, несплата податків через втрату ліквідності, порушення касової і платіжної дисципліни, незадовільний стан розрахунків із контрагентами тощо. Саме ці фактори можуть загрожувати фінансовій безпеці підприємства і саме завдяки бухгалтерській інформації можуть бути визначені ризики виникнення цих загроз.

Рівень сучасної конкуренції вимагає від вітчизняних суб'єктів господарювання підвищення якості структури і методів управління. Забезпечення економічної безпеки в умовах ринку неможливе без оперативного використання достовірної інформації для потреб управління. Переймаючи досвід країн із ринковою економікою, можна порадишити запровадження

системи внутрішнього контролінгу, що буде обслуговувати управлінський процес та систематично досліджувати всі елементи планування, обліку, аналізу та контролю. Це дасть можливість оптимального вибору оперативних та стратегічних напрямів діяльності, якісного управління процесом досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності. Отже, для забезпечення економічної безпеки бізнесу запровадження і подальше функціонування дієвого та науково обґрунтованого механізму внутрішньогосподарського контролю з використанням системи контролінгу забезпечить досягнення бажаних результатів.

Бібліографічний список:

1. Управління фінансово-економічною безпекою: навч. посібник / О.А. Кириченко, С.М. Лаптев, П.Я. Пригунов та ін.; за ред. чл.-кор. АПК України, проф. В.С. Сідака. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 412 с.
2. Лазарева А.П. Фінансово-економічна безпека підприємства та механізм її забезпечення / А.П. Лазарева // Інноваційна економіка. – 2012. – № 32(6). – С. 305–307.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / [Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко]. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
4. Ващекин Н.П. Безопасность предпринимательской деятельности / Н.П. Ващекин. – М. : Экономика, 2002. – 334 с.
5. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
6. Данилишин Т.Р. Фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємств / Т.Р. Данилишин, Ж.В. Галак // Економікс. – 2010. – № 12. – С. 13–15.
7. Про основи національної безпеки України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
8. Шигун М.М. Принципи внутрішнього контролю в системі економічної безпеки підприємства / М.М. Шигун // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Розділ 4. Бухгалтерський облік та аудит. – С. 159–162.